

Kmiecik, Zenon

"Zaranie Śląskie", 1967, nr 2 [zeszyt poświęcony 60-leciu pisma] :
[recenzja]

Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 8/3, 433-435

1969

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

I

„Zaranie Śląskie”, 1967, nr 2, Katowice—Cieszyn, Śląski Instytut Naukowy, ss. 427, 1 nlb. [zeszyt poświęcony 60-leciu pisma].

Numer specjalny „Zarania Śląskiego”, traktujący o dziejach czasopisma, powstał z inicjatywy Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach. Zawiera on historię tego czasopisma na przestrzeni 60 lat jego istnienia. Pierwszy numer kwartalnika ukazał się w październiku 1907 r. Założycielem jego był nauczyciel polskiego gimnazjum w Cieszynie Ernest Farnik. Za czasów redaktorstwa Farnika „Zaranie” było pismem literackim, ograniczającym się do zamieszczania utworów miejscowych autorów, piszących o sprawach śląskich. Redakcja omawiała w czasopiśmie przede wszystkim zagadnienia etnograficzne, historię regionu oraz problemy do tych dziedzin zbliżone. W r. 1912 na skutek trudności finansowych zawieszono wydawnictwo. Po 17-letniej przerwie w 1929 r. zaczęło się ono znowu ukazywać jako organ cieszyńskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Od 1939 r. obok Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego współwydawcą pisma stał się, powstały w Katowicach, Instytut Śląski.

„Zaranie Śląskie” w latach 1929—1939 było organem regionalnym śląskim; publikowało sporo materiałów naukowych dotyczących tej dziedziny. W porównaniu z pierwszym okresem wzrósł w piśmie udział problematyki historycznoliterackiej i krytycznoliterackiej. Więcej miejsca zajmowała problematyka historyczna i polityczna. Po okupacyjnej przerwie „Zaranie Śląskie” zaczęło się ukazywać w 1945 r. jako organ Instytutu Śląskiego. W Polsce Ludowej kwartalnik podjął tradycję badań regionalnych śląskich, jednak problematyka ludoznawcza stopniowo malała, ustępując miejsca artykułom historycznoliterackim i historycznym, które omawiały i popularyzowały tradycje polskości całego Śląska. Kwartalnik przestał ukazywać się w 1948 r. wraz z likwidacją Śląskiego Instytutu w Katowicach. Po przemianach październikowych powstał znowu Śląski Instytut Naukowy w Katowicach, którego organem od 1957 r. jest nadal „Zaranie Śląskie”. Czasopismo stało się kwartalnikiem naukowym.

Numer specjalny „Zarania Śląskiego” został opracowany przez kilku

autorów, specjalistów z różnych dziedzin wiedzy. Dzięki tej koncepcji dzieje czasopisma zostały potraktowane gruntownie i ukazały istotny jego wkład w historię kultury narodowej.

Antoni Gładysz w swym szkicu o początkowym okresie istnienia pisma omówił jego rolę w popularyzowaniu literatury ludowej regionu śląskiego, starał się także podkreślić te wszystkie treści czasopisma, które sprawy Śląska wiązały z życiem kulturalnym całej Polski.

Danuta Meyza pisze o stanowisku prasy polskiej wobec „Zarania Śląskiego” w latach 1907—1912; wskazuje ona, że prasa polska krytycznie oceniała poziom literacki pisma oraz jego kierunek polityczny, zawierający się w hasło „Śląsk dla Śląska”.

Krystyna Maria Heska ocenia dorobek literacki czasopisma za lata 1929—1939. Autorka ukazuje, że w porównaniu z pierwszym okresem istnienia „Zarania Śląskiego” w latach 1929—1939 miejsce pisarzy ludowych w czasopiśmie zajęli pisarze regionalni, którzy stanowili inteligencję rodzimą Śląska. Wśród wielu nazwisk literatów współpracujących z „Zaraniem” autorka wymienia cały szereg osób, których dzieła wzbogaciły kulturę narodową, a m. in. takich, jak: Gustaw Morcinek, Wilhelm Szewczyk, Edmund Osmańczyk, Julian Przyboś.

Ludwik Brożek, w okresie międzywojennym sekretarz redakcji kwartalnika, opisuje sprawy związane z funkcjonowaniem czasopisma. Kornel Filipowicz, współpracownik „Zarania” w latach międzywojennych, podaje kilka szczegółowych uwag o redakcji czasopisma w tym okresie oraz o autorach publikujących w nim swoje utwory.

Wilhelm Szewczyk natomiast w uwagach o „Zaraniu” ukazuje jego kierowniczą rolę w ruchu literackim i kulturalnym na Śląsku.

Wreszcie Z. Hierowski kreśli swoje wspomnienia o czasopiśmie z lat 1945—1966. Przypominał on, że pismo w latach 1945—1948 było organem całego Śląska i dopiero po odbudowaniu życia naukowego we Wrocławiu i powstaniu tam regionalnych organów zmieniło ono swój profil. Dalej informuje, że w obecnym okresie kwartalnik, jako organ Instytutu, zmienił swoje oblicze z popularnonaukowego na naukowe. Ułatwia to publikowanie swych prac młodym pracownikom naukowym, a przede wszystkim historykom, historykom literatury, socjologom, a także zajmującym się problematyką Niemiec współczesnych.

Kilka następnych rozdziałów monografii czasopisma poświęcono omówieniu problematyki historycznej „Zarania”. Zagadnienia historyczne w „Zaraniu Śląskim” przez cały okres jego istnienia omawia Kazimierz Popiołek. Wskazuje on, że kwartalnik w okresie poprzedzającym pierwszą wojnę światową zasilali swoimi pracami profesorowie polskiego gimnazjum w Cieszynie. Artykuły historyczne, publikowane w „Zaraniu”, dotyczyły przede wszystkim dziejów Śląska, a wiele z nich omawiało dzieje Ziemi

Cieszyńskiej. Autor podkreśla, że artykuły traktujące o historii poszczególnych miejscowości budziły żywe zainteresowanie przeszłością danej miejscowości wśród jej mieszkańców. Zaznacza dalej, iż w okresie międzywojennym kwartalnik publikował sporo materiału na temat dziejów szkolnictwa polskiego, bibliotek, towarzystw kulturalno-oświatowych.

Analizie zagadnień historii najnowszej Śląska, zawartych w czasopiśmie, poświęcone są rozprawy Władysława Zielińskiego i Jana Przewłockiego. W. Zieliński omawia problematykę powstań śląskich na łamach „Zarania”. Autor wykazuje, że kwartalnik bardzo wiele miejsca poświęcił przełomowemu w dziejach Śląska okresowi po zakończeniu pierwszej wojny światowej, a przede wszystkim powstaniom śląskim i plebiscytowi. Dowodem zainteresowania redakcji dziejami powstań było wydawanie z okazji rocznic całych numerów pisma poświęconych tym zagadnieniom. Podkreśla, że artykuły te dotyczyły działań bojowych w powstaniach oraz omawiały różne zagadnienia propagandy plebiscytowej.

Z kolei J. Przewłocki omawia problematykę ruchu robotniczego na łamach „Zarania”. Autor zaznacza, iż w piśmie ukazywało się sporo materiałów poświęconych dziejom śląskiej i zagłębiowskiej klasy robotniczej, a w szczególności różnym formom walki proletariatu tych terenów z wyzyskiem kapitalistycznym.

Rozprawa J. Gołębiowskiego ocenia materiały „Zarania” dotyczące różnych zagadnień Śląska w Polsce Ludowej. Autor zaznacza, że kwartalnik zamieścił sporo artykułów z dziedziny historii najnowszej, których problematyka koncentrowała się wokół następujących zagadnień: kształtowania się władzy ludowej, podstawowych przeobrażeń społecznych, rozwoju życia gospodarczego, działalności organizacji partyjnych i działalności politycznej w województwie. Autor podkreśla, że publikacje o charakterze socjologicznym dotyczyły głównie badań nad śląską klasą robotniczą. Artykuły na tematy ekonomiczne koncentrowały się wokół zagadnień planowania regionalnego i gospodarki komunalnej.

W ostatniej rozprawie Danuta Simonides prezentuje dorobek czasopisma w dziedzinie popularyzowania literatury ludowej regionu. Podkreśla ona, że w publikacji Jana Krzyżanowskiego o polskiej bajce ludowej znajduje się aż 25 tekstów z „Zarania”. Zeszyt kończy bibliografia zawartości „Zarania”, opracowana przez Danutę Meyzę.

Zespołowa monografia „Zarania Śląskiego” jest publikacją pionierską. W dotychczasowej literaturze historycznej nie było pracy, która by w sposób tak gruntowny i wszechstronny omawiała dzieje czasopisma naukowego.

Zenon Kmiecik